

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۱/۲۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۱/۶/۸

هانیه نیکخواه^۱، محمد خزایی^۲، غلامعلی حاتم^۳، جواد نیستانی^۴واکاوی رازهای تداوم هزار ساله تصویر «بهرام گور و آزاده»^۵

چکیده

تصویر «بهرام گور و آزاده» با یک شکل‌بندی کمابیش یکسان بر آثار هنری گوناگون به‌جای مانده از یک سده پیش از هجرت تا سده نهم هجری قمری (سده پنجم تا پانزدهم میلادی) نقش بسته است. این تصویر در طول قرن‌ها در عرصه هنر دوره پیشاسلامی و اسلامی ایران رواجی چشمگیر یافته و حیاتی بدون گسست داشته است. این تداوم، پرسش‌هایی چند را به ذهن متبادر می‌سازد که این نوشتار نیز در پی یافتن پاسخ آن‌ها است. چرا در میان انبوه نقوش و مضامین مورد استفاده هنرمندان در پیش از اسلام، این طرح تا سده‌های میانه اسلامی بدون تغییر همچنان بازتولید می‌شد؟ آیا بعد از اسلام نیز مفهوم این تصویر همانند دوره ساسانیان بوده است؟ چرا ظهور حکومت‌های بیگانه در ایران نه‌تنها بر این تداوم تأثیر نگذاشته، بلکه آن را تقویت نیز کرده است؟ مبنای کار این جستار از لحاظ نظری، نظریه‌های مربوط به مشروعیت سیاسی است و اطلاعات جمع‌آوری شده به روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. هدف در این پژوهش، یافتن علل اصلی ماندگاری هزارساله این تصویر در گستره هنر ایران حتی در زمان استیلای حکومت‌های غیرایرانی است. نتیجه آنکه به نظر می‌رسد اغراض سیاسی و مشروعیت‌طلبی حکمرانان در دوره اسلامی از دلایل عمده دیرپایی این نقش باشد و مفهوم آن بیش از زیبایی، مورد نظر پدیدآورندگان بوده است.

کلیدواژه‌ها: هنر ایران، نقاشی ایرانی، بهرام گور، آزاده، شاهنامه، مشروعیت.

۱. دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران

E-mail: h.nikkhah@modares.ac.ir

۲. دانشیار گروه آموزشی ارتباط تصویری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

E-mail: mohamad.khazaie@gmail.com

۳. استاد گروه آموزشی عمومی، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران

E-mail: hatam.gholamali@gmail.com

۴. استادیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران

E-mail: jneyestani@modares.ac.ir

۵. این مقاله برگرفته از رساله دکتری پژوهش هنر هانیه نیکخواه در دانشگاه تربیت مدرس با عنوان «واکاوی خاستگاه سفال زرین‌فام ایران (تحلیل و بازشناسی نمادگرایانه نقوش)» به راهنمایی آقای دکتر محمد خزایی، و آقای دکتر غلامعلی حاتم به‌عنوان استاد مشاور اول و آقای دکتر جواد نیستانی به‌عنوان استاد مشاور دوم است.